

EEN GOED JAAR VOOR HONINGZWAMMEN

Verslag van de buitenlandse werkweek in de Franse Jura, 2014

Nico & Marjo Dam

Hooischelf 13, 6581 SL Malden

Met bijdragen van

Atte van den Berg, Yvonne Dijkman, Hanneke den Held en Kees Smit

Dam, N. & Dam, M. (eds.) 2015. A good year for Honey fungi – report of the foray to the French Jura. *Coolia* 58(2): 85–99.

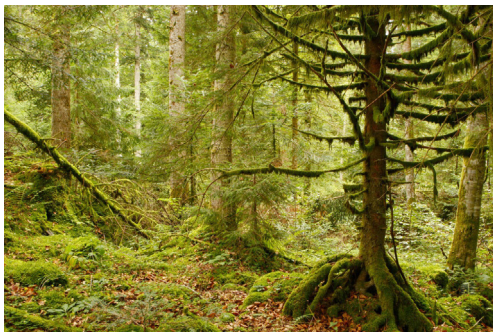
An impression is provided of the 2014 foray to the French Jura. Some of the fungi found are illustrated or discussed in more detail.

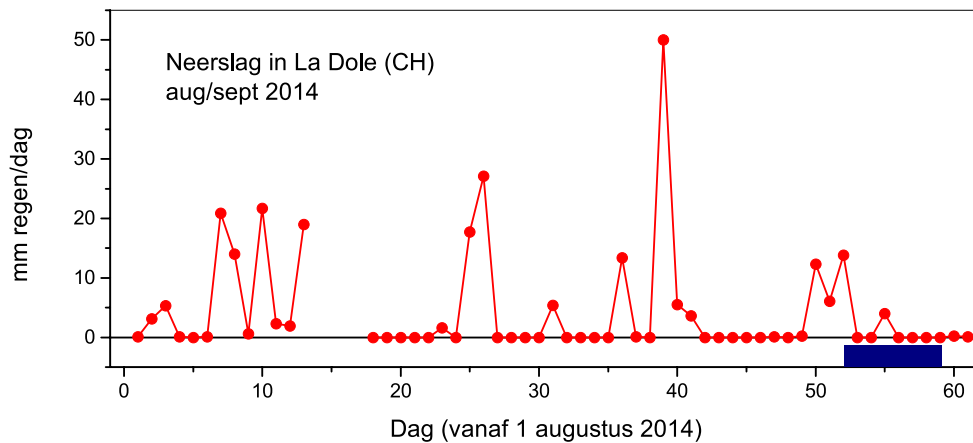
Rijzige fijnsparren achter ons, een rossig kalkmoeras vóór ons, en de pittoreske kerk van de Commune du Lac des Rouges Truites boven de nevels over het dal. De Franse Jura, je zult er maar wonen. Voor de meeste stervelingen is dat niet weggelegd (het zou er trouwens ook maar erg druk van worden), en de meesten van ons reisden na een week dan ook weer af naar elders. ‘Ons’, dat wil zeggen, de 24 deelnemers aan de Buitenlandse Werkweek van de NMV, die van 21-28 september 2014 gehouden werd in het Chalet du Bugnon, Commune du Lac des Rouges Truites, Jura, Frankrijk. Dit is een van de mooiste lokaties voor een werkweek die we kennen. Het Chalet (Figuur 1) biedt gerieflijke kamers, voldoende werkruimte, een goede keuken (die zich bovendien, naarmate de week vorderde, steeds meer ging uitleven), en het ligt in het hogere deel van de Jura, een eindje boven Genève, vlakbij de grens met Zwitserland. De ondergrond is er kalkrijk en vaak lemig, en in de directe omgeving zijn er uitgestrekte sparrenbossen op de berghellingen, extensief beweide sparrenbossen op de vlakke, hoger gelegen plateaus, diverse typen loofbos op de wat lagere heuvels in het westen, en in de dalen kalkmoeras en struweel. Dit is een gebied, kortom, waarvoor de mycoloog een extra droogstoof in zijn koffer stopt, en de fotograaf in terabytes denkt. Maar dan moet het weer wel een beetje meewerken.

Het was droog geweest in de Jura (en niet alleen daar trouwens, zoals de Nederlandse delegatie naar de werkweek van de Journées Européennes du Cortinaire (JEC) in Thüringen twee weken later merkte, maar dit terzijde). Volgens de statistieken was 2014 wat dat betreft geen abnormaal jaar, met zelfs een relatief natte juli-maand, maar voor de paddenstoelen heb je in de paar weken voor zo’n werkweek toch liever wat meer dan nul millimeter neerslag (Figuur 3). Die droogte was vooral in de wat lager en westelijker gelegen loofbossen goed te merken: een knisperend bladerdek op de bodem, en slechts af en toe een zwam. In de hoger gelegen naaldbossen, ruim boven de 1000 m, was de situatie minder dramatisch, hoewel ook daar met grote lokale verschillen. Met de excursies is dan ook regelmatig naar grotere hoogte uitgeweken.

***Figuur 1.** Ons onderkomen van deze werkweek, het Chalet du Bugnon.*

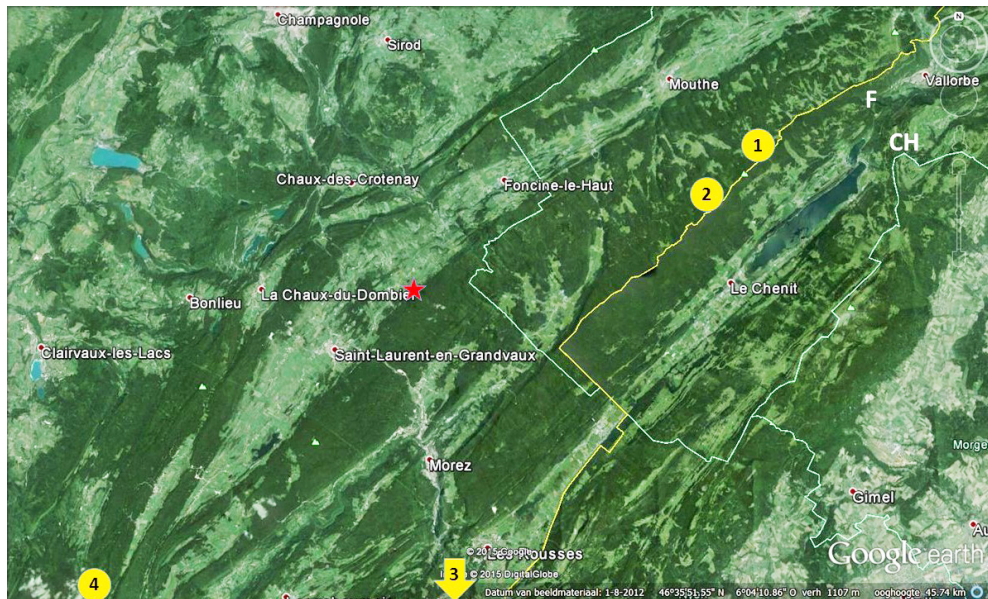
Figuur 3. Dagelijkse neerslag in de maanden augustus en september 2014 in het weerstation van La Dole (CH), ca. 20 km ten zuiden van Lac des Rouges Truites. De donkere balk geeft de week van ons verblijf aan. (Bron: <http://www.infoclimat.fr>.)

De omgeving

Ongeveer 75% van de bossen in Frankrijk is particulier eigendom, de rest is publiek, en dan in beheer bij het Office National des Forêts. Natuurreservaten zijn er maar weinig, en al helemaal niet in het gebied van onze werkweek. Het landschap als geheel kent enige mate van bescherming onder de vlag van het Parc Régional du Haut Jura, en er ligt een aantal Natura 2000-terreinen. Alle bossen worden benut, meer of minder intensief, en de sporen van houtoogst en jacht zijn eigenlijk overal wel te zien. In de loofbossen resulteert dat in een, althans wat ons betreft, nogal karakteristiek beeld. Van buitenaf gezien zijn het dan hoog opgaande bossen met een fraai ontwikkelde zoom van lagere bomen en struiken, waardoor de bosrand een groen front is, waar je niet zomaar doorheen kijkt. Ga je dan door die bosrand heen, dan kom je in een relatief ‘leeg’ bos, met vooral volwassen bomen, weinig ondergroei en weinig dood hout. Voor mycorrhizapaddenstoelen is dit prima, voor houtzwammen uiteraard minder, en het ziet er ook allemaal nogal synthetisch uit. De hoger gelegen naaldbossen, met overwegend Fijn- en Zilver spar, kennen vaak meer ondergroei (ongetwijfeld geholpen door het vochtiger klimaat op de koelere hellingen) en meer dood hout, al is dat laatste vaak kapafval. Op de vlakkere, hoog gelegen plateaus worden deze bossen vaak extensief door koeien beweide, en het bos wisselt dan af met open, kort grazige plekken of open boomweiden. Voeg daarbij het gegeven dat de houtoogst er niet erg zachtzinnig gebeurt, en dat halve-meter-diepe trekkersporen en ontwortelde stronken geen zeldzaamheid zijn, en u vraagt zich misschien af waarom we hierboven over “een van de mooiste lokaties voor een werkweek”

Figuur 2. Foto-impressie van landschap en bossen in de Haut Jura. In leesvolgorde, vanaf linksboven: extensief beweide fijnsparrenbos, opgaand sparrenbos en sparren-beukenbos, Duitse gentiaan, rood veenmos, Les Thévenins, en Spateltrilzwammen. (Foto's: Geert de Vries)

Figuur 4. Omgeving van het Lac des Rouges Truites, met de lokaties van het Chalet du Bugnon (rode ster) en de in dit verslag besproken excursieterreinen. (Bron van satelietbeeld: Google Earth)

spraken. Tsja. De Jura is supergroen, nat, en er zijn bergen en er is kalk. De vegetatie groeit tegen de klippen op, en hoewel de lokale bevolking door de bank genomen weinig compassie met hun bossen lijkt te hebben, zijn die bossen vergevingsgezind en proberen de sporen van mishandeling binnen korte tijd uit te wissen. Landschappelijk is het er prachtig, en waar je ook komt, loop je het risico om voor onze begrippen spectaculaire paddenstoelen te vinden.

Voor een excursieregelaar is dit allemaal ook bijzonder praktisch: het maakt eigenlijk niet zo heel veel uit waar je heen gaat. Een aantal van onze rijkere excursieterreinen is aangegeven op de kaart in Figuur 4. Het betreft overwegend naald- en gemengde bossen op wat grotere hoogte. Tijdens vrijwel alle excursies werden wel soorten gevonden die, om uiteenlopende redenen, een of enkele deelnemers in een staat van ernstige opwinding deden geraken. Een bloemlezing volgt hieronder.

De excursies

Het Chalet du Bugnon ligt aan de basis van een langgerekte bergrug die, zoals een groot deel van de Jura, ZW-NO verloopt. De noordwest-geëxponeerde helling daarvan is grotendeels bebost: het Forêt du Mont Noir. Die situatie, maar zonder Chalet natuurlijk, herhaalt zich een tiental kilometer verderop richting Zwitserland: het Forêt du Risoux. Twee enorme stroken bos die zich over tientallen kilometers uitstrekken. Boven ongeveer 1100 m stonden hier ook best veel paddenstoelen. Honingzwammen, bijvoorbeeld, en niet zo'n beetje. Zoveel zelfs, dat iedereen eigenlijk vergat ze te determineren. Het is uiteindelijk *Armillaria lutea* gebleken, de Knolhoningzwam; merkwaardig genoeg staat de Sombere honingzwam (*A. ostoyae*) niet op de excursielijsten. Honingzwammen waren het verbindende element van alle excursies

deze werkweek: tientallen bundels, honderden zwammen, in ieder bos waar je kwam. Eén van onze Franse gidsen van later in de week was hier expliciet droefgeestig over gestemd: “Als het goed is voor Honingzwammen, dan is het slecht voor de overige paddenstoelen.” Geen Sombere honingzwammen, wel een sombere fransoos.

Maar terug naar de excursies. In het beweide sparrenbos rondom Vieille Landoz (1250 m; nr. 1 in Figuur 4) stonden naast honingzwammen ook de nodige interessantere paddenstoelen. Twee daarvan willen we hier noemen, allebei soorten die je bij ons ook wel kunt vinden, maar die wel erg zeldzaam zijn (frequentieklasse 2; Arnolds & Van den Berg, 2013): *Cortinarius depressus* en *Heyderia abietis*. De Kleinsporige gordijnzwam, *C. depressus*, is een van de

Figuur 5. Kleinsporige gordijnzwam, *Cortinarius depressus*, onder Fijnspar. (Foto: Nico Dam)

gebogen rand, en een toespitsende steelbasis. Volgens de literatuur is het een aan den en spar gebonden soort, en ook de Nederlandse collecties groeiden bij naaldbomen. In de Jura vonden we hem dus bij sparren, en was hij niet zeldzaam. Bij het fotograferen van een van die collecties bleek het naaldendek onder de betreffende Fijnspar bezaaid te zijn met pietepouterige knotszwammetjes: *Heyderia abietis*, het Sparrenmijtertje. Dit is een ascomyceet, die qua vorm wel wat lijkt op het Vingerhoedje (*Verpa conica*) (maar, ondanks de naam, nauwelijks op het Beekmijtertje, *Mitrula paludosa*), maar dan gedeeld door 10 of 20. De individuele vruchtlichamen zijn ongeveer net zo groot als de sparrennaalden waar ze op groeien. Een beige vingerhoedje hangt, met vrije rand, over een tot 2 cm hoog donker bruin steeltje. Dit kleinnood werd op slechts één excursie gevonden, ondanks de alom tegenwoordige sparren. Op dennennaalden zou trouwens een nog kleinere soort voor moeten komen, *H. pusilla* (= *H. cucullata*) (Hansen & Knudsen, 2000).

De bossen van het Forêt de Risoux (of Forêt du Risol, afhankelijk van welke kaart je pakt; nr. 2 in Figuur 4) waren deels vergelijkbaar, maar deels ook nadrukkelijk verschillend. De excursie ten ZO van Les petites Mauves voerde in het begin door een extensief begraasd sparrenbos, zoals hierboven beschreven, maar dat ging over in een ‘blokkenbos’: bos op een

‘kleine bruintjes’, zeg maar *Cortinarius decipiens* ss. *lat*. In deze notoir lastige groep soorten onderscheidt hij zich door de kleine sporen, ongeveer $6-7 \times 3,5-4 \mu\text{m}$. Bij de andere soorten zijn ze duidelijk langer en breder ($7-10 \times 4,5-6 \mu\text{m}$, zie Brandrud et al. 1989-2012). Ook in het veld lijkt deze soort wel te herkennen, of in ieder geval heeft hij wat kenmerken die je argwanend kunnen maken: relatief bleke, gelige lamellen, een vrijwel kale hoed met breed naar beneden

Figuur 6. Sparrenmijtertjes, *Heyderia abietis*, op sparrennaalden. (Foto: Nico Dam)

Figuur 7. *Datronia stereoides* op loofhout, waarschijnlijk beuk. (Foto: Nico Dam)

bodem die vooral uit grote, bemoste rotsblokken bestaat, met grote, deels overgroeide spleten tussen de stenen, en voor de exploratieve mycoloog volop mogelijkheden om benen te breken of in diepe gaten te storten. Spannend dus, voor wie niet op de weg blijft. Ook op deze specifieke locatie bestond het bos uit het mengsel van Fijn- en Zilverspar, Beuk en esdoorn dat in de Haut Jura veel voorkomt. Er leken op diverse plekken ooit grotten te zijn ingestort, getuige verschillende scherp begrensde kuilen van een meter of 20 doorsnede en ongeveer half zo diep. De Jura is tenslotte een kalkgebergte. Ook hier, op ongeveer 1300 m hoogte, weer vrij veel paddenstoelen. Opmerkelijk was hier bijvoorbeeld *Datronia stereoides*, een broertje van de bij ons algemene Wijdporiekurkzwam, *Datronia mollis*, maar daarvan verschillend door regelmatige, ietwat hoekige poriën die veel kleiner en niet zo doolhof-achtig van structuur zijn als die van de Wijdporiekurkzwam. Algemeen, en ook niet alleen in dit bos, was een tweetal uitersten uit het kleuren- en geurenpalet: *Clitocybe subspadicea* en *Cortinarius odorifer*. De trechterzwam, *C. subspadicea*, is een kleine, grijze, kale, saaie paddenstoel met een trechtervormige hoed en een opvallende, bleek-gauwe zone aan de steeltop. De gordijnzwam, *C. odorifer*, is een forse, slijmerige klompvoet, met oranje en gele tinten, zelfs wat mauve aan de hoedrand, en met een verbluffende geur van anijsdrop.

Figuur 8. Links: *Clitocybe subspadicea*. Rechts: *Cortinarius odorifer*. Beide soorten zijn niet zeldzaam in de naaldbossen van de Haut Jura. (Foto's: Nico Dam)

Werkweek in de Jura (een bijdrage van Kees Smit)

De Buitenlandse Werkweek van de Nederlandse Mycologische Vereniging ging dit jaar naar de Jura. En omdat Linda en ik daar vlakbij wonen (wat een straf) mochten wij het mede organiseren. Het was een bijzondere week met bijzondere mensen, een prachtige omgeving en een prima verblijfsadres. Alleen hadden er nog wel wat meer paddenstoelen mogen staan. In Thoirette, nog dichterbij ons, ging die week de paddenstoelenexpositie niet door wegens gebrek aan zwammen en boleten, maar in St. Lupicin, in de regio van onze werkweek, wel. Maar daar hadden ze de mazzel dat er een aantal maffe Hollanders rondliepen die een mandje vol moois konden aanleveren zodat de tafels toch nog aardig gedekt waren.

De accommodatie waar we logeerden is een aanrader: Chalet du Bugnon in het plaatsje met de prachtige naam Lac-des-Rouges-Truites, het Meer van de Rode Forellen. Pierre en Sylvie waren onze voortreffelijke gastheer en dame. De poes Minouche zorgde mede voor de sfeer. Een tricolore, dus een vrouwtje, zo leerde ik van Sylvie. Driekleurige mannetjes bestaan niet. Waarom zou dat nou zijn? Het ontbijt was op zijn Frans, stokbrood met jam, nou ja, er was ook yoghurt. Van een buffet maakten we zelf een heerlijk lunchpakket. Het vullen van de koffiekannen voor de picknick leidde helaas soms wel tot een tekort aan koffie voor de late ontbijters (zoals wij). Gelukkig slechts tijdelijk. Pierre bleef zetten. Het avondeten, voor sommigen op het zeer late tijdstip van 19.00 uur, was uit de kunst. De Morbiflette, gesmolten kaas – Morbier uit de regio – over een schotel met aardappelen en de ook uit de regio afkomstige Morteau-worst (die is lekker!) was voor mij het hoogtepunt. Met de vegetariërs kon kok Sylvie iets minder uit de voeten, dat kennen ze in de Jura niet zo. Hun hoogtepunt heb ik niet meegekregen. Ik denk de patat.

Figuur 9. Impressies van de excursies en de werkruimte in het Chalet du Bugnon. (Foto's: Kees en Linda Smit)

Iedere dag om 09.00 uur precies vertrokken de heren en dames mycologen op excursie, paddenstoelen zoeken. Dat 'precies' bleek soms een probleem. Twee keer werd een groepje gedwongen een eigen excursie te verzinnen. Een keer een groepje van één, die nog even naar de wc dacht te kunnen, en een keer een groepje van drie. Zij zaten al in de auto. De ramen waren beslagen. Toen ze weer naar buiten konden kijken was iedereen weg. Een bijzondere ervaring.

Er waren soms ook dissidenten, die gingen hun eigen weg. Of om een eigen paddenstoelenspeurtocht te houden, vast overtuigd dan meer en mooiere te vinden. Of om in plaats van het - bijna surplace bewegend - drie uur doen over een afstand van één kilometer eens een echte wandeling te maken in dit schitterende gebied, met meer aandacht voor ook andere facetten van de natuur. Een nieuw fenomeen in de paddenstoelenwerkweek? Ik heb er in ieder geval van genoten. Maar ik wil niet zeggen dat de paddenstoelenzoekers geen oog hebben voor de rest van de natuur. Verhalen over hoe mooi het is, over burlende herten en bijzondere planten, het kwam allemaal voorbij. Maar het blijven wel mycologen, een apart soort mensen.

's Middags werd er door de meeste deelnemers gedetermineerd, een bijzondere bezigheid met veel boeken, met microscopen, met chemicaliën, met veel onderling overleg. Een enkeling waagde het de paddenstoelen te eten in plaats van te determineren; ach ja, in de kerk wordt ook wel eens gevloekt.

Ik dacht eerst alleen mee te gaan omdat het bij ons in de buurt was en ik kon helpen met mijn kennis van (een beetje) de streek en (vooral) de taal, maar ik vond het zo leuk dat ik misschien nog wel een keer mee wil. Maar alleen als partner van een paddenstoelengeek. Het virus heeft mij nog niet aangetast. Ik denk dat ik nog normaal ben.

Een parasitaire Zalmplaat

Toch leverden ook de hoger gelegen sparrenbossen niet altijd fraaie paddenstoelen op. Onze tocht naar het Forêt du Massacre deed ons weliswaar tussen de burlende edelherten belanden, maar leverde aan paddenstoelen niet zo veel op. Volgens Wikipedia slaat het 'Massacre' op een veldslag die een jaar of 500 geleden in dat bos uitgevochten zou zijn. Restanten daarvan hebben wij niet gevonden, en ons leek het eerder dat het Massacre op het bos zelf sloeg, waar de bosbouw heftiger had huisgehouden dan elders. Gelukkig is zo'n excursie flexibel, dus we besloten door te rijden naar een mogelijk rijker gebied. Dankzij een klein kaartleesfoutje van de 1^e auteur bevond de stoet auto's zich vervolgens bovenaan een skipiste, klaar voor de afdeling. Dat moest toch even anders, maar zo kom je nog eens ergens. Het tweede excursiedoel was 'Le Boulu', een geïsoleerde heuvel in het dal van een beek die nergens begon en nergens eindigde, zoals dat gaat in een kalkgebergte. Het hoog opgaande bos, overwegend beuk aan de zuidkant, overwegend sparren aan de noordkant, leverde veel soorten op die we eerder in de week nog niet gezien hadden. De wat ons betreft meest opmerkelijke was *Rhodocybe stangliana*, een zalmplaat die parasitair op andere Agaricales groeit. Dat schimmels schimmels parasiteren is op zichzelf niet zo ongebruikelijk, maar vaak is de parasiet dan een ascomyceet of een hyphomyceet. Plaatjeszwammen die op andere plaatjeszwammen parasiteren komen niet zo vaak voor. Het lijstje uit Tabel 1 is voor Europa wel ongeveer compleet. In een aantal gevallen gaat het daarbij om genera waarvan alle soorten parasitair op an-

Tabel 1. Plaatjeszwammen die op Plaatjeszwammen groeien.

Soort of geslacht	Gastheer	Leefwijze
<i>Asterophora</i>	<i>Russula</i> en <i>Lactarius</i>	parasitair
<i>Collybia</i> ss. str.	<i>Russula</i> en <i>Lactarius</i>	saprotroof?
<i>Dendrocollybia</i>	Agaricales	saprotroof
<i>Entoloma</i> (pseudo)parasiticum	<i>Cantharellus</i>	saprotroof?
<i>Psathyrella epimyces</i>	<i>Coprinus</i> (ss. str.?)	parasitair
<i>Rhodocybe stangliana</i>	<i>Lyophyllum</i> sect. <i>Tephrocybe</i> (?)	parasitair
<i>Squamanita</i>	diverse Agaricales	parasitair
<i>Volvariella surrecta</i>	<i>Clitocybe nebularis</i>	parasitair

dere paddenstoelen leven (*Asterophora*, *Collybia*, *Squamanita*). In de overige gevallen gaat het om een enkele soort uit genera waarvan de overige soorten saprotroof leven (*Entoloma*, *Psathyrella*, *Rhodocybe*, *Volvariella*) of soms ectomycorrhiza vormen (*Entoloma*), en daarbij zitten, ongetwijfeld toevallig, opvallend veel roze-spoorders, zoals ook *Rhodocybe stangliana*.

Het geslacht *Rhodocybe* bestaat in Nederland niet meer. In de Beknopte Standaardlijst (Arnolds & Van den Berg, 2013) wordt *Rhodocybe* als synoniem van *Clitopilus* opgevat, in navolging van Co-David et al. (2009). De ruim 100 nieuwe combinaties in die laatstgenoemde publikatie lijken echter wat voorbarig te zijn geweest. Recenter onderzoek lijkt er op te wijzen dat er in deze groep in feite vijf genera te onderscheiden zijn (Kluting et al., 2014), waaronder natuurlijk *Clitopilus* ss. str. en *Rhodocybe* ss. str. De recentere auteurs hoeden zich er gelukkig voor om weer 100 nieuwe combinaties te maken, maar voor de stabiliteit van de namen van onze zalmplaten zijn het barre tijden. Misschien maar gelukkig is *Rhodocybe stangliana* (die bij Co-David et al. (2009) dus *Clitopilus stanglianus* heet, en bij Kluting et al. (2014) nu net één van de zes soorten is die wél een andere naam gekregen heeft, *Rhodophana stangliana*) nog niet uit Nederland bekend. We kunnen ons hier dus op de vlakte houden, en blijven vrolijk bij *Rhodocybe*.

Rhodocybe stangliana dus, is in 1968 beschreven als *Squamanita stangliana* (Bresinsky & Pfaff, 1968). De parasitaire leefwijze van *Squamanita*-soorten was toen nog niet bekend (zie

Figuur 10. *Rhodocybe stangliana* (links) en *Inocybe whitei* (rechts). (Foto's: Nico Dam)

Twee bijzondere ascomyceten tijdens de Buitenlandse Werkweek

(een bijdrage van Atte van den Berg)

Deze Werkweek in de Jura was niet zo rijk aan bekerzwammen als de Werkweek van 2012 in de Pfalz, maar toch kreeg ik een paar leuke soorten op mijn werktafel, namelijk de Sponsbekerzwam (*Peziza proteana*) en de Oranje wortelbekerzwam (*Sowerbyella imperialis*). Als je de bijgevoegde foto van de Sponsbekerzwam ziet, dan ga je je afvragen hoe ze aan die naam gekomen zijn. Het Overzicht van de Paddenstoelen in Nederland (Arnolds et al., 1995) maakt dit duidelijk. Er bestaan twee vormen van deze bekerzwam, nl. *Peziza proteana forma proteana* en *Peziza proteana forma sparassoides*. Alleen de laatste is uit Nederland bekend en heeft de naam aan de paddenstoel gegeven. De vondst van de Jura betrof de *f. proteana*.

De Oranje wortelbekerzwam is wel uit Nederland bekend. Piet Jansen heeft hem gevonden in het Zuigerplasbos en Frans Stokman in het Abbertbos in het destijds zeer rijke perceel P91, een sparrenperceel op kalkhoudende grond. De laatste vondst heb ik wel gezien, maar niet beschreven. (Hij staat trouwens niet op het kaartje in de Verspreidingsatlas.) Zelf heb ik, dacht ik tenminste, in het Kuinderbos een exemplaar gevonden. Het was jammer genoeg nog niet rijp en daarom niet gemeld. Ook dat perceel is inmiddels gekapt.

Peziza proteana (Boud.) Seaver (Figuur 11, links)

Vruchtlichamen 3 exx., op sterk verkoold hout, ca. 11–12 × 10–12 mm, hoogte 4 mm, deels met een opstaand randje. Hymenium licht grijsbruinbeige, het receptaculum iets lichter van kleur. Sporen dikwandig, fijn wrattig, met twee guttules, 10–12 × 7–8 µm; Q = 1,25–1,7. Asci J+, ca. 185 × 10 µm, basis pleurorynch (met haak). Parafysen dun, 180 × 3 µm, topcel 5 µm breed en met korreltjes gevuld.

Literatuur: Hohmeyer (1986), Medardi (2006).

Sowerbyella imperialis (Peck) Korf – Oranje wortelbekerzwam (Figuur 11, rechts)

Vruchtlichamen: diep bekervormig, meerdere dicht opeen, soms zelfs samengedrukt, tot 41 mm diameter, hoogte tot 28 mm, in een sparrenbos. Hymenium helder geel, iets gerimpeld. Receptaculum iets lichter dan het hymenium. Steel wit, kort (vermoedelijk afgebroken), volgens de literatuur tot 4 × 0,8 cm.

Sporen fijn wrattig, met twee guttules, 12–14 × 5,5–7 µm. Asci J–, ca. 170 × 8 µm. Parafysen 170 × 4 µm, topcel 6 µm breed, soms vertakt, met korreltjes gevuld.

In Breitenbach & Kränzlin (1984) staat hij nog onder de naam *Sowerbyella unicolor* (Gill.) Nannf. Zie ook Yao & Spooner (2006), Estadès & Oustrière (2002).

Figuur 11. Foto's van de hierboven besproken soorten. Links: *Peziza proteana f. proteana*, op stukjes verkoold hout. (Foto: Atte van den Berg.) Rechts: *Sowerbyella imperialis*, in sparrenbos. (Foto: Huib de Kam)

Figuur 12. Twee exemplaren van *Rhodocybe stangliana*. Aan het doorgesneden exemplaar is duidelijk te zien dat de steel uit een klomp 'ander weefsel' ontspruit. (Foto: Nico Dam)

Redhead et al., 1994), en Bresinsky & Pfaff rekenden hun soort tot dit geslacht op basis van de opvallende knol die als een vlezig volva rondom de steelbasis zit (Figuur 12). Om dezelfde reden was de soort ook in de enkele jaren eerder verschenen *Squamanita*-monografie van Kees Bas (Bas, 1963) opgenomen, als "*Squamanita species?*". Dat vraagteken stond er niet voor niets, want deze *Squamanita* week in diverse opzichten ernstig af van de overige soorten uit het geslacht: sterke meelgeur, vuil roze sporee, en ietwat knobbelig-hoekige sporen. Vooral die laatste kenmerken wijzen op *Rhodocybe*, en daarheen werd de soort een jaar of 10 later dan ook verplaatst (RiOUSset et al., 1977). Over de leefwijze van *Rh. stangliana* heerste ook lang onzekerheid. Hoewel in een van de eerste publikaties over deze soort al geopperd werd dat de knol aan de steelbasis wel eens een mengsel van parasiet en gastheer zou kunnen zijn (Sandor, 1957), duurde het tot 1994 voor die hypothese onderbouwd kon worden, op basis van enzymanalyse (Læssøe & Rosendahl, 1994). De gastheer is waarschijnlijk een kleine *Lyophyllum* (uit het vroegere geslacht *Tephroclybe*, de Grauwkoppen), maar dat is nog steeds niet helemaal zeker. Aan de totaal misvormde steelknol is in ieder geval geen gastheer meer te herkennen, maar bij veel collecties van *Rhodocybe stangliana* (de soort is niet eens zo heel zeldzaam) noteerden de verzamelaars ook Grauwkoppen die in de buurt groeiden, en dat was ook bij onze collectie het geval. Jan Schreurs determineerde ze als *Lyophyllum (Tephroclybe) boudieri*, de Vloksteelgrauwkap, en dat is een soort die ook in ons land voorkomt. Wat dat betreft lijkt het dus niet onmogelijk om *Rhodocybe stangliana* ook in Nederland te vinden. Wij geven de sparrenbossen in Groningen en Drenthe dan de meeste kans daarop; daar komen ook veel grauwkoppen voor (waarmee natuurlijk niet de Groningers zelf bedoeld worden).

Op het spoor van kleine bruinspoorders: *Galerina*'s e.d.

(een bijdrage van Hanneke den Held)

Voor een *Galerina*-specialist, nou ja, -liefhebber, was de werkweek geen goudmijn: er stonden opvallend weinig *Galerina*'s (Mosklokjes). Ook andere kleine bruintjes waren schaars. Waardoor? Ikzelf wijt het vooral aan de voorafgaande langdurige droge perioden in zowel winter, voorjaar als zomer.

Wat stond er dan wel, en waar? Als je de excursielijsten bekijkt, dan valt op dat de meeste *Galerina*'s werden gevonden op de excursies waar ik zelf bij was. In statistisch opzicht absoluut niet significant denk ik, maar toch. Waarschijnlijk werkt het zo: niet alleen ik probeer *Galerina*'s op te sporen, maar ook de mede-excursiegangers voelen zich aangespoord om er naar uit te kijken. Ook de terreinkeuze zou natuurlijk mee kunnen spelen, maar uit deze lijsten blijkt dat niet. In sommige veenterreinen, bijvoorbeeld, zijn relatief veel *Galerina*'s gevonden, maar in andere juist nauwelijks. Mijn conclusie: het is goed dat er specialisten zijn, en het heeft dus een meerwaarde om je te specialiseren. Dat merkte ik ook bij mezelf; zo nam ik *Cortinarius*- en *Inocybe*-soorten mee die ik anders vast had laten staan, om nog maar niet te spreken van al dat charmante asco-grut. Overigens blijven soorten van *Cortinarius*, *Inocybe* e.d. met geringe afmetingen hier buiten beschouwing; deze zijn meestal wel in het veld als zodanig te herkennen.

Bij elkaar vonden we 11 *Galerina*-soorten, tenminste, als de 11^e inderdaad *Galerina triscopa* (Puntig mosklokje) betreft, want deze lijkt niet microscopisch te zijn gecontroleerd, en het macroscopische verschil met enkele andere soorten met een duidelijke umbo geeft geen 100% zekerheid (zie o.a. De Haan & Walley, 2009; de soort heeft ook een 'M' in de Beknopte Standaardlijst).

Het vaakst, 7×, werd *G. marginata* (Bundelmosklokje) s.l. gevonden; dit soortencomplex, met meestal op dood hout groeiende soorten, is niet verder uitgesplitst in de verschillende deel-taxa. Een paar keer werd zijn 'dubbelganger' *Kuehneromyces mutabilis* (Stobbezwmakje) voor *G. marginata* aangezien; het verschil is eigenlijk vrij simpel al in het veld te zien: de eerste heeft schubjes op de steel onder de ring, de laatste niet. Een goede tweede was *G. sideroides* (Naaldbosmosklokje) met 4×; de Nederlandse naam spreekt voor zich. De gewoonlijk algemene *G. hypnorum* (Geelbruin mosklokje) werd maar 1× gevonden; door die voorafgaande droogte? Ook *Tubaria*'s werden maar mondjesmaat gevonden: *T. furfuracea* s.l. (Gewoon donsvoetje s.l.) en *T. furfuracea* var. *hiemalis* (Winterdonsvoetje) allebei 2×.

En dan de zeldzaamheden. In het (hoog)veen naast het Lac des Rouges Truites, vlak naast ons onderkomen, stond behalve *G. tibiicystis* (Kaal mosklokje) ook *G. sphagnorum* (Hoogveenmosklokje), mijn eerste vondst ooit! *Galerina triscopa* (Puntig mosklokje) is eveneens een behoorlijk zeldzaam soort, op dood naaldbos, maar behoort dus microscopisch bekeken te worden; wie weet is dit misschien toch gebeurd?

Mijn leukste vondst betrof geen *Galerina*, en ook geen *Tubaria* (wat ik in het veld dacht), maar *Psilocybe silvatica* ofwel *Phaeogalera medullosa* (niet in Nederland), in een vochtig gemengd bos bij Frasné, op resten van dood naaldbos/naalden. Vroeger is deze soort ook wel beschouwd als *Galerina*, of als *Naucoria* (*Alnicola*); volgens Index Fungorum is de correcte naam nu *Psilocybe medullosa*. In Z-Scandinavië komt de soort

hier en daar voor, maar in zuidelijker streken is hij zeer zeldzaam.

Een ander bruinspoordertje was nog de niet zo algemene *Conocybe semiglobata* (Gewelfd breeksteeltje), op de camping bij het chalet. Het enige Breeksteeltje van de week, hoe is het mogelijk? Alweer die droogte, denk ik.

Rest mij nog een paar pijnlijke mis-determinaties te vermelden: twee onoplosbare *Galerina*'s bleken na controle door *Galerina*-specialist André de Haan *Alnicola*'s te zijn, niet meer verder te determineren wegens het ontbreken van beschrijvingen van het verse materiaal. En nog erger, het vermeende uiterst zeldzame exemplaatje van *Coprinus nemoralis* (op dood naaldhout) was volgens *Coprinus*-specialist Hans Bender een soort uit de sectie Nivei, echter niet op soort te determineren. Maar ja, dat was dan ook een zwartspoor...

In de totaalijst van de werkweek staat *Rh. stangliana* alleen van de excursie naar Le Boulou vermeld. Toch denken we dat hij vaker gezien is. Als je niet direct op de steelknol let, dan zie je een wittige paddenstoel, formaat Fopzwam, met rossige zweem erover, die best veel op de ter plekke vrij algemene Blozende dennenvazelkop (*Inocybe whitei*) lijkt, zie Figuur 10. Een deel daarvan zou wel eens verkeerd benoemd kunnen zijn.

Lokale gidsen

Ondanks de droogte dus toch weer voldoende spektakel. Bij paddenstoelenexcursies ben je natuurlijk altijd erg afhankelijk van het voorafgaande weer, en als dat niet zo meewerkt dan moet je, zeker in den vreemde, wat geluk hebben met het uitzoeken van de excursieterreinen. De ervaring die je, als doorgewinterd excursieganger, misschien denkt te hebben, pakt dan toch niet altijd even goed uit, zoals we ondervonden tijdens wat toch wel een van de hoogtepunten van de werkweek was. Twee lokale Franse mycologen (zie ook de bijdrage van Kees Smit) voerden ons halverwege de week mee naar hun eigen jachtterreinen. Twee bossen waar wij, eerlijk gezegd, na een korte impressie van 5 minuten alweer teleurgesteld uit vertrokken zouden zijn. Bij één van die bossen werden we in die inschatting wel bevestigd, door een teleurgestelde sliert mycologen die er toch wel iets meer dan 5 minuten voor uitgetrokken had. Maar in het andere bos sloegen we de plank goed mis. Hoewel bosbouwers hier stevig huisgehouden hadden, kwam de ene na de andere bijzonderheid aan het licht. Veel 'eenlingen', dat wel, enkele exemplaren van een soort, maar toch: *Catathelasma imperiale* (een plumpe, ridderzwam-achtige paddenstoel met een dubbele velumring aan de steel), *Hydnellum suaveolens* (een sterk naar anijs geurende blauwe stekelzwam), *Pycnoporellus fulgens* (een knal-oranje kaaszwam op heel rot sparrenhout; Figuur 13), een drietal ongebruikelijke ridderzwammen (*Tricholoma basirubens*, *T. boudieri* en *T. umbonatus*) en ga zo maar door. Helaas voelde geen van de werkweekgangers zich geroepen om iets over deze soorten te schrijven, zodat het bij deze opsomming moet blijven.

Figuur 13. *Pycnoporellus fulgens*, op ernstig verrotte Fijnspar. (Foto: Nico Dam)

Expositie & overdenkingen (een bijdrage van Yvonne Dijkman)

Op de excursie van woensdag 24 september in een bos bij Les Crozets werden wij begeleid door twee lokale Franse mycologen, Roger en Pierre. Het kwam hun eigenlijk een beetje ongelegen, want zij waren juist bezig met de voorbereiding van een paddenstoelenexpositie die het weekend daarop gehouden zou worden. Maar gelukkig konden wij iets terugdoen, door aan het einde van de week mooie soorten voor de expositie te verzamelen. Die moesten natuurlijk wel op de plaats zelf bezorgd worden. En zo vertrokken Linda, Kees, Ben en ik op zaterdag met manden vol paddenstoelen naar het plaatsje St. Lupicin.

Halverwege, in Grande Rivière, werd ons de weg versperd door een grote manifestatie: overal auto's en mensenmassa's die ergens naar stonden te kijken. Hier won onze nieuwsgierigheid het toch van onze plicht en we moesten even zien wat er aan de hand was. Er bleek een lokale koeien-missverkiezing bezig te zijn. Hele rijen koeien van het ras Montbeliarde werden voorgeleid om beoordeeld te worden, en de mooiste kregen een kokarde en een certificaat.

Daarna verder naar St. Lupicin. Het was even zoeken, maar uiteindelijk vonden we de expositiehal. Daar werden onze paddenstoelen in ontvangst genomen en ter plekke gedetermineerd. De organi-

satie was zeer goed voorbereid; zo stonden er bakken vol alfabetisch gerangschikte naamkaarten klaar voor iedere denkbare soort. Het was een prachtig gezicht, een grote hal vol tafels met witte kleden met daarop honderden felgekleurde plastic bordjes met paddenstoelen. Er lagen vaak nog kaarten met toepasselijke informatie bij. Aan de wand hingen posters met nadere uitleg, bijv. over eetbare en giftige paddenstoelen. Er lag veel, maar het had nog meer kunnen zijn. Want volgens de organisatoren waren de omstandigheden

voor een goede oogst op dat moment niet gunstig. Alles bij elkaar een interessant tableau van wat men kan vinden in deze streek. Leuk om zo'n tentoonstelling eens gezien te hebben.

Overdenkingen

Bij het bestuderen van de totaalijst dacht ik: "Wat zijn er veel paddenstoelen!"

Soorten die ik al ooit gezien had, ook in Nederland, zoals *Callistosporium luteo-olivaceum*.

Soorten die ik in het buitenland al ooit gezien had, met nu een gelukkig weerzien, zoals *Arrhenia spathulata*.

Soorten waarvan ik wist dat ze bestonden en nu eindelijk heb leren kennen, zoals *Heyderia abietis* en mijn wenspaddenstoel *Catathelasma imperiale*.

Soorten waarvan ik wist dat ze bestonden en die ik graag had willen zien (maar helaas), zoals *Gomphus clavatus*.

Soorten waarvan ik nog nooit gehoord had maar nu heb leren kennen, zoals *Clitocybula familia* en *Ramaria testaceoflava*.

En soorten waarvan ik nog nooit gehoord had en die ik ook nu niet heb leren kennen, zoals *Cortinarius nanceiensis*.

En daarmee willen we dit verslag afsluiten. Een relaxte week in een prachtige streek en een uitstekende accommodatie. Volgend jaar maar weer, wat ons betreft.

Met dank aan Jan Schreurs en Marc Schmitz die de leiding van deze week op zich namen, Linda en Kees Smit voor de lokale organisatie, Ellen Huijser voor het samenstellen van de totaalijst van alle excursies, Pierre & Sylvie van het Chalet du Bugnon voor ‘tout compris’, en Jorinde Nuytinck voor literatuur.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Uitgave NMV.
- Arnolds, E. & Van den Berg, A. 2013. Beknopte standaardlijst van Nederlandse paddenstoelen 2013. Uitgave NMV.
- Bas, C. 1965. The genus *Squamanita*. Persoonia 3: 331–359.
- Brandrud, T.E., Lindström, H., Marklund, H., Melot, J. & Muskos, S. 1998–2012. *Cortinarius* Flora Photographica. Cortinarius HB, Matfors, S.
- Breitenbach, J. & Kränzlin, F. 1984. Pilze der Schweiz. Band 1, Ascomyceten. Verlag Mykologia, Luzern.
- Bresinsky, A. & Pfaff, K. 1968. Über eine bislang nicht benannte Art der Gattung *Squamanita*. Z. Pilzk. 34: 169–174.
- Co-David, D., Langeveld, D. & Noordeloos, M.E. 2009. Molecular phylogeny and spore evolution of Entolomataceae. Persoonia 23: 147–176.
- De Haan, A. & Walley, R. 2009. Studies in *Galerina*. Galerinae Flandriae 3. Fungi Non Delineati Pars XLVI. Edizioni Candusso, Italië.
- Estadès, A. & Oustrière, P. 2002. *Sowerbyella* Nannf. 1938. Bull. Féd. mycol. bot. Dauphiné-Savoie 167: 45.
- Hansen, L. & Knudsen, H. 2000. Nordic Macromycetes, Vol. 1: Ascomycetes. Nordsvamp, Kopenhagen.
- Hohmeyer, H. 1986. Ein Schlüssel zu den europäischen Arten der Gattung *Peziza*. Z. Mykol. 52: 161–188.
- Kluting, K.L., Baroni, T.J. & Bergemann, S.E. 2014. Toward a stable classification within the Entolomataceae: a phylogenetic re-evaluation of the *Rhodocybe-Clitopilus* clade. Mycologia 106: 1127–1142.
- Læssøe, Th. & Rosendahl, S. 1994. *Rhodocybe stangliana*, a parasite on other agarics? Mycol. Res. 98: 88–90.
- Medardi, G. (ed.) 2006. Ascomyceti d' Italia. Uitgave AMB, Trento.
- Redhead, S.A., Ammirati, J.F., Walker, G.R., Norvell, L.L. & Puccio, M.B. 1994. *Squamanita contortipes*, the Rosetta Stone of a mycoparasitic agaric genus. Can. J. Bot. 72: 1812–1824.
- RiOUSset, L., Josserand, M. & Capellano, A. 1977. Position systématique et description de *Rhodocybe stangliana* (Bres. & Pfaff) RiOUSset & Joss. Bull. mens. Soc. Linnéenne Lyon 46: 119–130.
- Ryvarden, L. & Melo, I. 2014. Poroid fungi of Europe. Synopsis Fungorum 31. Fungiflora, Oslo.
- Sandor, R. 1957. Wenig bekannte Pilze aus der Münchner Umgebung. Z. Pilzk. 24: 52–53 (publikatie zelf niet gezien).
- Yao, Y.-J. & Spooner, B.M. 2006. Species of *Sowerbyella* in the British Isles, with validation of *Pseudombrophila* sect. *Nannfeldtiella* (Pezizales), Fung. Div. 22: 267–279.